

"קיבלתי מהאנשים שגידלו אותי את התשתית האתית הטובה לאיש ספרות: היכולת לגעת בשיט ולא בבולשיט. זה מה שחסר לרוב העוסקים בספרות שגדלו בתל-אביב או ברעננה. רק תוציא את המילה 'מהפכה', וכבר הם חווים אורגזמה". (ויון עצמו, בן שלושים, נולד וגדל ביהוד). "עצם העובדה שהדיבור על ספרות סובב היום על זהויות הוא פסיכוטי. הסופרים המזרחים מייצרים מזרחיות שלא קיימת. אני מנסה לייצר ספרות שהיא חלק מהמציאות. לא לקחת איזה מודל של שחורים אמריקאים מדוכאים ולהלביש אותו על שכונה בחדרה. בבית הספר ביהוד 'אשכנזי' היתה קללה. אז למה שארגיש מקופח?"

יהודה ויון הולך, אפוא, נגד הזרם, משוחרר מכל מיני תיוגים בני זמן-הפוסט. הוא לא חושש מאיש ועושה זאת מתוך רוחב ידיעה שאינו מצוי בקרב צעירים בני גילו.

המודל לרומן הסאטירי שלו **פקח** הוא **ספר הקבצנים** של מנדלי מו"ס. העיר "בֶּטְלוֹן" (לצד "בֶּסְלוֹן" בספר **הקבצנים**) מופיעה ברומן של ויון בתור "בטלון עילית", המטרופולין, לעומת "בטלון תחתית" אשר בפריפריה. השם **פֶּקֶח** עצמו לקוח מן המקרא. זהו פקח בן רמליהו שמלך שלוש שנים על ישראל (מל"ב טו-כז), כרת

ברית עם רצין מלך ארם, נלחם ביהודה והטיל מצור על ירושלים בימי אחז. הוא לא הצליח ללכוד את העיר, אבל בדברי הימים ב כח מסופר שהרג 120 אלף מתושביה. בתלמוד (גיטין פח ע"א) הוא מוזכר כאחד משבעה מלכים רעים אשר "לא חרבה ארץ ישראל עד שלא עבדו ז' בתי דינים עבודה זרה". אחד מהשבעה הוא בית דינו של פקח בן רמליהו. כבר הערות אלה מלמדות על מקצת מרוחב היריעה הלמדנית שויון נזקק לה, לעתים שלא בטובתו. לשונו עמוסה ארמזים, רמזים, ציטוטים, פראפראזות וכדומה ממקורות התרבות היהודית והכללית עד שבפקודת ההוצאה, כהודאתו, נאלץ לצרף לספר "נספח מראי מקום והערות" לכל פרק מפרקיו. בהערות לפרק הראשון, למשל, יש הפניות לניטשה, לתלמוד, לפתגם לטיני, ולציטוטים מברנר. נראה שסגנונו מושפע מדברי מנדלי מו"ס המופיעים גם כמוטו (אחד משלושה) לספר: "כל תיבה אומרת דרשני, סרסני, בוא והטל אות בסופי, בתוכי, בתחילתי". הנה דוגמה לסגנונו, בקטע שבו הוא מהרהר על משמעות שמו, הרומז לנו שהבחירה בפקח לא נעשתה רק מטעמים היסטוריים:

"רק פקח. כמו רק זלדה ורק רחל ורק הומרוס. פקח היה גאה על הבחירה. טוב שם עט טוב מעט טוב, חשב. ובעיני רוחו ראה עצמו כפקח המורד, קושר קשר, עולה על אחז ולימים מולך על ישראל. עלה על כסו ונפל מעימו לפי חרב. מחזור חיים של משורר קאנוני. (את מהלך השתלטותו של זך על קאנון השירה העברית עוד ילמדו לצד אמנות המלחמה של סון דזה ומאקיאווולי, נכתב בעתון). הוא השתהה קלות למול חתימתו החדשה, המסתלסלת. למול שמו החדש המצטלצל. היסס ומלמל וחזר: פקח, פקח. מן הפיקוח או הפיקחות. או מן הפיקוח המצריך פיקחות. או מן הפיכחון או מפיקחת עיניים או פיקוח נפש" (עמ' 19-20).

משמע העניין של פקח - מעבר להיותו מורד וקושר היסטורי - הוא ספרותי. מ"נספח מראי מקום" אנו למדים, כי הדברים בסוגריים על נתן זך בציטוט דלעיל, נלקחו מתוך מאמר של אורי הולנדר ב'הארץ'. פקח שואף אם כן להיות סופר בישראל ומסגרת העלילה של הרומן היא ההמתנה שלו לתשובת המו"ל שאליו שלח את כתב ידו. חלקים

פֶּקֶח ומלחמות הקאנון

"הוא בלע את כל הספרות העברית, ומאז הוא עומד להקיא" (עמ' 184)

יש משהו מרענן ומשעשע בתופעה הקרויה יהודה ויון. מתרגם, משורר ועורך צעיר ("משורר" בלשונו) של כתב העת לספרות 'דחק'. הנה כמה ציטוטים מפיו מתוך ראיון עמו במוסף הספרות של 'ידיעות אחרונות' (16.01.16) עם הופעת הרומן הראשון שלו **פֶּקֶח** (אחוזת בית, 2016) שזכה בפרס שרת התרבות לסופרים בראשית דרכם:

בה; השנייה, הומור סאטירי מבריק. דווקא כאשר הוא מוותר על לשון האסוציאציות, הארמזים והרמזים, וכותב בשפה שכולה שלו, מצליח ויזן להפיק תיאורים מקוריים מפעימים. כזה הוא, למשל, פרק י"ד "סבתא רבתא" המתאר את מותה ואת ההתקף שקדם לו. זהו מוות של אשה נפילה, שלא מתה בקלות. וכך נפתח הפרק (תוך השמטות): "סבתא רבתא מתה היום. אבל בהתחלה היא חיה. חיה מדי. בעלה מת והיא חיה. אחותה מתה. והיא חיה. החברות מספסל הרחוב כולן מתו. והיא חיה. המטפלת ההודית עזבה. והיא חיה. הפסיקה ללכת. והיא חיה. גמרה לדבר. וחיה. ככה חיה. והתעקשה לבשל. גם על כיסא גלגלים." זו פתיחה מרשימה, אבל השיא עוד לפנינו. סבתא רבתא היא אשה ענקית, גדולת גוף, עצומה. היא מתגוררת מעבר לכביש ופקח הנער נשלח בעקבות קריאת מצוקה לראות מה מצבה: "סבתא רבתא היתה הפוכה על בטנה, כלווייתן על חוף. מכחילה, מוריקה, מרצדת, מתחננת לאוויר, משועתת מחרחרת. הר אישה נאנק. קורא לעזרה." בשל משקלה העצום, איננה מסוגלת להתהפך על גבה ומתקשה לנשום. פקח מנסה להפוך אותה אך ללא הצלחה. התיאורים של ניסיונותיו אלה נהדרים, אבל לא אוכל להאריך. מזמינים אמבולנס ושלושתם, פקח ושני החובשים מצליחים במשימה. "סבתא רבתא התהפכה ונשמה לרווחה. היא שרכבה את שפתייה, את פיה חסר השיניים כולו, מתחה את פרצופה והפריחה נשיקות לעבר צמד הצדיקים. אֲדִידוֹס גְּרַאסְיָאס אֶסְטִמוֹס וְיוֹס. תודה לאל שאנו חיים, אמרה." פרקים נוספים כאלה הם פרק כ"ז "מות פקח", כשהוא מאושפז "בבית החולים הראשי של בטלון, מחצלות שִׁיבָא ע"ש שם טוב בן יוסף אבן פלקירא" ומטופל בידי רופא רוס; פרק כ"ח "דיברנו עליך לא עלי", אצל הפסיכיאטר; ופרק הסיום המבריק ל"א", "עונשו של זה" בבית המשפט. בעצם פרק זה - "לפני שער החוק", "בבית המשפט הראשי אשר לבטלון - היכלות הצדק" - יחד עם "סיומתא ג" (לרומן שלושה סיומים), הם גם דוגמה מצוינת להומור הסאטירי שלו. פקח מועמד לדין לפני השופטת ישועה בת-דיין, משום שלא שילם את חובותיו: ארנונה, מים, חשמל, טלפון, דוחות חניה, וכדומה. זאת כיוון שלא טרח לפתוח את הדואר שנשלח אליו. הוא ציפה רק למכתב אחד - תשובת המו"ל שאליו שלח את כתב ידו. במשפט נשאל מדוע לא שילם את חובותיו והשיב כי אין לו כסף. הוא נשאל כמה הוא עובד והשיב כי הוא כותב שירים, סיפורים, תרגומים וממתין לתשובה מהמו"ל, אולי יציע לו חוזה. השופטת מבקשת לדעת: "איזה חוזה? על איזה סכום? באיזה תאריכים? דייק בבקשה!" היא לא מבינה מה מקצועו ("בכלל מה המקצוע שלך?... ומי כלל אותך בין אנשי הספרות?") ומרשיעה אותו בכל הסעיפים בתוספת כפל קנס וריביות. פקח מודה בכל, רק שיאפשרו לו לחזור לביתו.

סופו של הרומן מסופר "בסיומתא ג". בשו בו הביתה מבית במשפט הוא מוצא סוף-סוף בתיבת הדואר את המכתב המיוחל "מאת: המו"ל - רח' סנדריל הארמוני 5, משכנות בטלון עילית" (סנדריל הוא גיבור משנה ברומן של מנדלי מו"ס *מסעות בנימין השלישי*). הוא קורע בזריזות את המעטפה. נושף ורושף מהתרגשות. "חודשים ארוכים ציפה לרגע זה ממש. מתן התשובה. גזר הדין. יום תרועה. השער להצלחה. דריסת רגל. הקבלה. כל התארים הגדולים נאצרו בדף המקופל. פקח פרש את המכתב וסנוור מלובן הדף.

"מר פקח יקר, שלום רב.

יש לצרף המחאה על סך 150 ₪ עבור קריאת כתב היד.

בברכה,

המו"ל"

אכן, אנקדוטה סאטירית מברחת שבה נחתם הרומן. פקח נזרק באחת אל אותו מעגל שוטה שממנו ניסה להחליץ בזכות הספרות. הוא קיווה כי

נכבדים ברומן, לאו דווקא המוצלחים שבהם, לטעמי, מוקדשים לתיאור סאטירי של הספרות העברית. פרק י"ח למשל שמו "אומה קולטורית" (תרבותית) והוא נפתח במודעה על "ערב שירה! בליווי משוררות צעירות!" שיערך "בשעה 22:17 ברחוב שטיבל, פינת טלפיר, בכניסה לקפה זמורה". למי שאינם יודעים, שטיבל היתה הוצאת הספרים העברית הגדולה בוורשה; טלפיר הוא גבריאל טלפיר מייסד כתב העת לספרות ולאמנות 'גזית' בתל אביב של שנות השלושים; זמורה הוא ישראל זמורה מייסד הוצאת 'מחברות לספרות' שיוורשו שותפים כיום בהוצאת 'כנרת זמורה ביתן'. ויזן מרבה בפארודיות על דמויות שונות מהמילייה הספרותית. דמות אחת כזאת באותו מפגש ספרותי היא של "הומניסט אקטיביסט" שתר לו טרף אחר סטודנטית לאמנות. דמות אחרת היא החוקרת פרופ' סנונית הר-צוף, שחשפה במחקרה כי לא "על השחיטה" כותב ביאליק כי אם על ההשחיתה: "השחיתה זרע לבטלה במשכב זכר עם רבניציקי". הדמות הפארודית המרכזית המלווה אותנו לאורך כמה פרקים היא דמות המבקר: "בפינת העישון כאבן שאין לה הופכין, כבכול הימים, נכון. מעשן בשרשרת ומרביץ תורה: אין לך אומה קולטורית שאין לה בספרות שלה מאותם שירים הקרויים אנאקריאונטיים" (עמ' 119). אני סבור שהמבקר נכון בציטוט הוא בן דמותו של המבקר הרדיקלי אמנון נבות. ב"נספח מראי המקום" מציין ויזן את המשורר היווני אנקריאון (נולד 570 לפנה"ס), את קובץ שירי *אנקראון* שתרגם טשרניחובסקי ושראה אור בהוצאת שטיבל ב-1920 ואת השפעתו על אצ"ג.

בפרק כ"ח "ערן אשר לסופרים העברים" עוסק פקח בהרחבה בספרות העברית לדורותיה, וחושף אגב כך גם את השקפתו כי "רדיקליזם אמיתי הוא שמרנות", המוצב כמוטו לכתב העת 'דחק'. נכון, עליו נאמר בספר כי "בלע את כל הספרות העברית, ומאז הוא עומד להקיא", הוא מדריכו של פקח ב"תפתה אשר לסופרים עבריים" כמו וירגיל, מדריכו של דנטה, בתופת שלו. נכון נושא שם באוזניו (תוך שיעול בלתי פוסק) אחת מדרשותיו הנדרשות: "הרי אני מדבר על הצבת עמדה לעומתית מול תרבות הפנאי ההמונית על 'גיבורי התרבות' שלה ועל תלותה בחברת-המונים צרכנית-התרבות-במאסות. והרי זו דמוקרטיה טוטאלית של בורים ששיוו לעצמם דעתנות בחינת מצח אישה זונה, כותבי נוח בשבע שגיאות, שכל שמץ מודעות עצמית מהם והלאה" (עמ' 179) וכדומה. לעומת ה"תפתה", הרי גן העדן או "ספריית אלוהים אשר בעדן" מייצגת את נבחרת הסופרים והמשוררים של פקח והיא אמנם שמרנית למדי. זוהי רשימה קאנונית של כל הקלאסיקונים בפרוזה, כאשר בראשה, כמובן, מנדלי מו"ס, וכן ברנר, עגנון, גנסין, ברדיצ'בסקי, י.ל. פרץ, ראובני, פוגל, נחמן מברסלב, הזו, מאפו, סמולנסקי, ברש, קבק, בארון, המאירי, פרל, ארטור, ריב"ל, שופמן, ברקוביץ, בורלא, המהר"ל, והמגיד מדובנא. מן האחרונים נזכרים רק ס. יזהר, מ. שמיר, י. בורלא, דוד שחר, יעקב שבתאי, דן צלקה, פנחס שדה וישראל ברמה. ללא עז, יהושע, גרוסמן, וללא איש מן הסופרים המאוחרים יותר. בעצם, חרף הפארודיה, מאמץ ויזן את הרשימה הקאנונית של נבות, שמאז ומעולם יצא נגד "השלישייה המובילה" עוז-יהושע-גרוסמן ורומם לעומתם את ישראל ברמה (סופר שאני מודה כי מלבד סיפור אחד שלו, לא קראתי ממנו דבר).

גם מרשימות המשוררים נעדרים שמות בולטים מהדורות האחרונים כגון: גורי, זך, שבתאי, לאור ועוד. מדורות אלה נזכרים רק ישורון, עמיחי, רביקוביץ, דליה הרץ, יונה וולך, יאיר הורוביץ, ט. כרמי, א. זקס. יש בוודאי ברשימות ובהשמטות אלה מחשבה עקרונית כלשהי, אבל איני בטוח עד כמה היא משכנעת.

שתי סגולות בולטות מצאתי בכל זאת בספר, שעושות את הקריאה בו לעונג גדול. האחת, יכולת תיאור בלתי רגילה, וחבל שאינו מרבה

אולי ירוויח כסף מהספרות, יוכל לשלם את חובותיו ולהתפרנס כסופר. אבל אפילו את הצעד הראשון איננו יכול לעשות, כי אין לו 150 שקלים לשלם תמורת קריאת כתב היד. באנקדוטה זו מתמצת ויזן כמה רעות חולות של קריית ספר שלנו. לא רק שסופרים אינם מתפרנסים מספריהם (להוציא בודדים), אלא עליהם גם לממן את הוצאתם לאור, ולא רק את הוצאת הספר, אלא גם את קריאת כתב היד הנשלח אל המו"ל. התוצאה היא אינפלציה של ספרים שטובים וגרועים נשטפים בה ללא אבחנה. לא פלא שוויזן נמשך אל "הסבא" של הספרות העברית המודרנית - מנדלי מו"ס, ואל מעמד הסופרים העברים באודסה דאז, כאשר הסופרים העברים טופחו בידי הוצאות נכבדות ונישאו על כתפי כל.